

Az építészeti formanyelv megalkotásának etnokulturális feltételei (obi-ugor példán bemutatva)

A középső Ob-vidék olyan régió, ahol a maga klasszikus formájában figyelhető meg a hagyományos népi kultúra és a fejlett technikai fokú civilizáció találkozása. E kölcsönhatás negatív következményeinek tendenciáját három – egymást kölcsönösen kiegészítő – tényező határozza meg:

- az ipari-gazdasági, mely az új (főként a szénhidrogén nyersanyag kitermelésére irányuló) ágazatok aktív terjeszkedésének függvénye
- a migrációs tényező, amely a lakosság más régiókból való nagyarányú betelepülésével függ össze, mely lakosság foglalkoztatását a kőolaj-feldolgozásban, és az azt kiszolgáló infrastruktúrában biztosítják
- a polietnikai tényező, mely a különböző etnikumú csoportok között szoros kapcsolatokat jelent, és ebből következően az idegen kultúrák különféle hatásait, melyek az építészetben is megjelennek. Az ősi kultúra így a divatos, de idegen szellemiségű áramlatok hatása alá kerül, megtörténik a „civilizációs” jelenségek eklektikus átvétele.

E három, egymástól elválaszthatatlan tényező alkotja a régióknak azt a társadalmi-kulturális állapotát, melyben az obi-ugor kultúra elszigeteltségét, zárkózottságát rövid idő alatt felváltotta a nyitottság, idegen hatások számára is elérhető lett.

Ha a technikai civilizáció a modernség legjellemzőbb ismertetőjegye, akkor a hatások alól az építészet sem kivétel. Az egyik leginkább hitelt érdemlő bizonyítéka ennek az az úgynevezett „nemzetközi stílus”, melyet az építőipar technológiája hozott magával. Problémává vált a helyi etnikumok színes, eredeti kultúrájának megőrzése, mely kultúrának ellentmond a modern építészet geometriailag „tisztá” monotonitása. Éppen ezért fontos, hogy etnokulturális szempontokat is figyelembe véve közeledjünk az építészethez, azzal a céllal, hogy a középső Ob-vidék történetileg kialakult sajátos arculatát megőrizzük, és kiteljesítsük.

A legfőbb feladat az, hogy megalkossuk az építészeti formanyelv kifejezőeszközeinek rendszerét. Ez lehetővé teszi, hogy biztosítsuk az obi-ugor hagyományok fejlődésének befogadhatóságát, s egyúttal szerves működését az új társadalmi-kulturális helyzetben.

Meg kell jelölnünk azt az alapvető kontextust, melyből kiviláglik az obi-ugor népek kultúrájának genezise, amely az ember és természet egységével, azoknak évszázadok óta tartó, szerves együttműködésével jellemezhető. A hantiknál és a manysiknál a természet nem csupán a mindennapi élet alapjául szolgál: kultúrájuk kialakulásának is egyik elengedhetetlen feltétele.

A kultúra, amely *anyagi, szellemi és művészi-ábrázoló* formában jelenik meg, az alkotás során használt eszmei és tárgyi anyagnak legfontosabb forrása. Ez a három forma alkotja az építészetben az etnokulturális alapok létrehozásához szükséges legfontosabb előfeltételeket.

Az *anyagi* kultúra sajátos információhordozó, egyfajta anyagi világ, amely különleges, a „tárgyak nyelvén” keresztül realizálódó vizuális-elbeszélő szerkezettel bír. Archetípusnak tekinthető, melyben testet ölt a nép írásbeliség előtti fejlődési szakasza, pontosabban egy „ősnyelv”, melynek megismerése és átértelmezése lehetőséget teremt arra, hogy az építészeti formanyelv kifejezőeszközeit létrehozza.

A *szellemi* kultúra szférájában a mítoszok, mondák, legendák, népszokások, babonák, hiedelmek, vallási szertartások, rituálék alkotják azt az értékes eszmei anyagot, amely nélkülözhetetlen az építészet tartalmi alapjainak kutatása során. Ezek azok a legáltalánosabb források, melyekben jól elkülöníthetők a tárgyi-strukturális egységek: a fetisizmus, a zoo-, floro- és antropomorfizmus. Egységes poliizomorf jelleget adnak az obi-ugor kultúrának, egyszersmind formálják belső struktúráját, szellemi és anyagi téren egyaránt.

A szellemi és anyagi szféra között a közvetlen „formai-tartalmi” kapcsolatot a *művészi* kultúra biztosítja. Az általános kultúra egy specifikus ágát alkotva mitikus világszemléletével jellemezhető a hagyományos művészetben, a világ befogadásának teljességével, valamint a művészi és a gazdasági tevékenység egymástól elválaszthatatlan és egymást kiegészítő folyamatával. Az alkotó egy tárgy elkészítése során nem törekszik egyoldalúan a praktikumra, s amennyiben ács, vadász és művész egy személyben, a kész tárgy gyakorlati, mitikus, művészi és esztétikai funkciót is ellát.

A hanti és manysi művészi kultúra értékes anyagot halmazott fel az évszázadok során, mely a) tárgyi-anyagi attribútumokat, b) szimbólumrendszereket, c) mitikus-költői képeket, ornamentális festészeti és tematikus struktúrákat, valamint számos más, esztétikailag jelentős alakulatot tartalmaz.

Meg kell jegyeznünk, hogy az obi-ugor hagyományok esztétikai-művészi oldala (ellentétben az anyagi és szellemi szférával) még sok szempontból részletesebb kutatásokat igényel. A számos kérdés közül most azonban csak egyet, egy igen fontosat emelünk ki: ez a művészi ábrázolás problémája mint a művészetnek azon legfontosabb eszköze, amely magába foglalja alapvető elemeinek összességét. Ez egyrészt az eszmei-művészi tartalom, amelynek forrása a szellemi kultúra, másrészt pedig a művészi forma és kifejezőeszközeinek rendszere, melynek forrásául az anyagi kultúra szolgál. A szimbolikus és képi-esztétikai eszközök egységes rendszerével fellépve a művészet és az építészet formanyelve a legfontosabb funkciót tölti be az eszmei tartalom és forma kölcsönös kapcsolatában.

Következésképpen a formanyelv megalkotásának problémája részletkérdés egy általánosabb probléma, a művészi ábrázolás keretei között, amely nemcsak a művészet esetében időszerű, hanem az építészetben is, mely a művészet egyik sajátos ága. Hogy részletesen feltárjuk az építészeti kifejezőeszköz-rendszer megalkotásának rendszerét, szükséges megemlítenünk néhányat azok közül a sajátosságok közül, amelyek az elvi és legáltalánosabb ismertetőjegyeket alkotják, s amelyek a társadalom olyan szociálisan fontos jelenségei, mint a civilizáció és a helyi kultúra.

Ha a modern civilizáció építészeti formanyelve nemzetközi stílusával egészében *techno-izomorf* jelleget képvisel, olyan külső megkülönböztető jegyekkel jellemezhetően, mint strukturalizmus, technicizmus (gépi formák használata), geometrizmus, konstruktivizmus, metabolizmus és mások, akkor az újból megalkotandó obi-ugor építészeti formanyelv megkülönböztető jegye a képi-mitikus *poli-izomorfizmus* lehetne.

Az etnokulturális tendenciák kialakulásának folyamata az építészetben összefonódik teoretikus problémák és partikuláris kérdések egész sorának megismerésével, feltárással. Csak egyetlen kérdést emelünk ki most, a tartalmi kérdést, mint lényeges faktort. Nem

kevésbé fontos az építészet tartalmi alapjainak kettőssége: racionális, funkcionális-technológiai keretek, és emocionális, azaz eszmei-művészi tartalom.

Hasonló tartalmi-jelentésbeli kettősség határozza meg a formanyelvek következő két válfaját is:

- az elsőhöz a formanyelv racionális-esztétikai rendszere tartozik, mely olyan kifejezőelemekből áll, amelyeket az építészet funkcionális-tartalmi oldalának megvalósítása során alkalmaznak
- az eszközök másik csoportjához a nyelv emocionális-képi kifejezőrendszerét lehetne rendelni, melynek kifejezőelemei az eszmei-művészi tartalmat hivatottak megtestesíteni. A kifejezőeszközöknek a tartalom feltárására irányuló összessége elidegeníthetetlen része az építészeti formának, mely az obi-ugor kultúrában gyökerezik. Az építészeti-térbeli eszközök szociális jelentőséggel bíró tényezőt alkotnak, melynek jellegzetessége abban áll, hogy egyrészt a művészi formanyelvi eszközök megteremtésének alapjául szolgál, másrészt az építészeti objektumok – sokféleségükben – az őket létrehozó hagyományok organikus fejlesztésére hivatottak.

(Simon Valéria fordítása)

IRODALOM

Тюхтин, В. С. – Ларкин, Ю. Ф.: Содержание и форма в искусстве. Москва, Знание 1984.